

Pascalova filozofija Isusa Krista

HRVOJE RELJA

*Filozofski fakultet u Splitu, Split, Hrvatska / Faculty of Humanities and
Social Science in Split, Split, Croatia*
hrelja@ffst.hr

ISTOK ĐORĐEVIĆ

*Filozofski fakultet u Splitu, Split, Hrvatska / Faculty of Humanities and
Social Science in Split, Split, Croatia*
idordevic@ffst.hr

UDK 140.8"16"

1Pascal, B.

272:1

Pregledni rad / Review article

Primljeno / Received: 23. 5. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 7. 2025.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2\(102\).9](https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2(102).9)

Sažetak

Blaise Pascal (1623. – 1662.), proslavljeni matematičar, fizičar, izumitelj i jedan od najvećih genijalaca 17. st., doživljava duhovno obraćenje u vjeri prema Isusu Kristu u noći 23. studenoga 1654. godine. Taj događaj ključna je prekretnica u njegovu životu, Pascal izlazi iz svijeta znanosti i posljednjih sedam godina posvećuje se nauku Isusa Krista. U tome razdoblju nastaju fragmenti koji su naknadno posloženi i izdani pod imenom *Misli*. Riječ je o Pascalovoj filozofskoj kršćanskoj apologiji kojom se do svojeg posljednjeg daha bori za vjeru u Krista. U radu se iznosi apologetski filozofski izričaj Pascalovih *Misli*, odnosno njegova filozofija Isusa Krista. Temeljno se upoznajemo s Pascalovim antropološkim poimanjem, on izvodi dva duha u spoznaji čovjeka, jedan je geometrijski, a drugi tankočutni. Koristeći se svim ljudskim kapacitetima u objedinjenosti tih dvaju duhova, Pascal vidi puninu čovjekove spoznaje, u kojoj leži doseg ljudske mudrosti koja omogućuje čovjeku izgraditi razumna svjetonazorska uvjerenja. Zatim se ukazuje na veličinu i bijedu kao na stanja u čovjeka koja Pascalu služe da bi objasnio puni smisao ljudske naravi koja u sebi nosi prvotni grijeh, no i težnju za ostvarenje istinskog blaženstva. Potom se iznosi Pascalova filozofija o Bogu koja prvo ukazuje na to da živi Bog vjere ne negira Boga filozofa, već ga uključuje i nadilazi. Služeći se distinkcijom između tih dvaju stajališta, Pascal jasno ukazuje na nedostatke onih filozofskih pogleda koji Bogu daju samo značaj filozofskog počela.

Zatim slijedi Pascalovo objašnjenje da je iz Božjeg pravednog odnosa prema čovjeku, u kojem Bog gleda čovjekovu nutrinu srca po kojoj prosuđuje, nužno da Bog bude istovremeno skriven i otkriven. Potom donosimo Pascalovu »okladu« koja upućuje na racionalnost kršćanske vjere, no također prodire do same srži čovjekove egzistencije koja, potaknuta okladom, zahtijeva osobno stajalište pred pitanjem živog Boga. Konačno, zaključuje se dokazima Isusa Krista, Pascal se poziva na proročanstva koja su ispunjena u Isusu Kristu, čudesa koja je Krist učinio i na svjedočanstvo apostola na kojima je utemeljena Crkva. Samo nauk Crkve koja je živo Kristovo otajstvo može svakog čovjeka usmjeriti na put koji ispunja svrhu i smisao ljudskog života. Pascal utvrđuje da samo kršćanstvo zadovoljava ljudsku znatiželju uma i čežnju srca u iskrenoj potrazi za Bogom.

Cljučne riječi: Blaise Pascal, filozofija Isusa Krista, apologija kršćanstva

Prije uvoda

U hrvatskoj filozofskoj literaturi Pascalu nije bila posvećena velika pažnja.¹ Najznačajniji rad na tu temu u Hrvatskoj potpisuje književnik, filozof i esejist dr. Drago Ćepulić (1893. – 1976.).

Dana 19. lipnja 2023. godine navršilo se četiristo godina od rođenja Blaise Pascal, katoličkog mislioca, filozofa, matematičara i fizičara. Taj jubilej nije bio popraćen u Hrvatskoj filozofskoj i znanstvenoj zajednici za razliku od jubileja tristote godišnjice njegova rođenja kada je Ćepulić objavio u *Hrvatskoj prosvjeti* u četiri nastavka članak »Blaise Pascal. (* 19. lipnja 1623., † 19. kolovoza 1662.) Povodom tri sto godišnjice njegova rođenja.«²

Ćepulić je u svojim radovima kroz opširan Pascalov životopis na stilski prekasna način oslikao njegov intelektualni i duhovni profil koji je formiran kroz četiri stožerna momenta njegova života: mladenaštvo koje je karakterizirano mondenom fazom koja završava obraćenjem, mistično iskustvo susreta sa živim Bogom u tzv. »noći vatre«, njegovoj suradnji s jansenistima koja je izoštrila

¹ Na hrvatskom jeziku o Pascalovoj filozofiji objavljen je još samo neznatan broj radova, koje navodimo po godini publiciranja: Drago Ćepulić, »Blaise Pascal«, u: *Ličnosti: studije i eseji* (Zagreb: Naklada Gradjanske tiskare Zagrebu 1941), pp. 127–175; Danko Grlić, »Blaise Pascal«, u: Blaise Pascal, *Misli* (Zagreb: Zora, 1969), pp. 5–16; Luka Bogdanić, »Pascal, Blaise«, u: Stipe Kutleša (ur.), *Filozofski leksikon* (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1991), pp. 865–866; Marija Tudor, »Bog filozofâ – Bog Abrahama, Izaka i Jakova u *Mislama* Blaisea Pascala«, *Nova prisutnost* 5/2 (2007), pp. 199–210; Roni Rengel, »Podijeljeni Pascal: u potrazi za redom prirode«, *Filozofska istraživanja* 151/3 (2018), pp. 615–624.

² Usp. Drago Ćepulić, »Blaise Pascal. (* 19. lipnja 1623., † 19. kolovoza 1662.) Povodom tri sto godišnjice njegova rođenja«, *Hrvatska prosvjeta* XI (1924), br. 7, pp. 302–311; br. 8–9, pp. 364–373; br. 11, pp. 484–487 i br. 12, pp. 520–528.

njegovu kritiku libertinizma izraženu u njegovim »provincijskim pismima« te konačno zadnju fazu njegova života koja je obilježena zreloom katoličkom vjerom izraženu u apologetskim spisima (kasnije sabranim u *Mislima*).

Budući da u takvom prikazu nije naglašena sama racionalna struktura njegove zrele svjetonazorske pozicije željeli smo ovim člankom o Pascalovoj filozofiji Isusa Krista koja čini okosnicu njegove zrele misli, dati mali doprinos gotovo zaboravljenom jubileju.

Uvod

Bog Abrahama, Jakova i Izaka koji se objavljivao u našoj povijesti i konačno utjelovio u Isusu iz Nazareta u mislima Blaisea Pascala tema je koja zasigurno izaziva posebnu pozornost. Taj proslavljeni fizičar i matematičar nakon obraćenja u noći s 23. na 24. studenoga 1654. godine postaje odlučan u naumu da podari svoj život Isusu Kristu i započinje pisati kršćansku filozofiju s namjerom dokazivanja da je kršćanski nauk jedini pravi put za egzistenciju svih ljudi. U prvom dijelu ovoga rada upoznat ćemo se sa životom i djelom Blaisea Pascala. Ključan faktor Pascalovih *Misli* zasigurno je bila osobna vjera koja mu je dala žar da originalno doprinese kršćanskoj filozofskoj misli općenito. Unatoč tome što je naginjao jansenizmu i što mu je sestra bila u jansenističkom samostanu Port-Royal, Pascala je napose vodila želja za istinom i njezinom obranom. Slijedeći Pascalovu strukturu argumentiranja u obrani njegove istine, koja se nalazi u filozofiji Isusa Krista, pronaći ćemo daljnje segmente njegove filozofije. U drugom dijelu rada iznijet ćemo polazište za Pascalovu argumentaciju u kojoj je egzistencijalno stanje čovjeka shvaćeno kroz tankočutni i geometrijski duh, kao dva vida cjelokupne ljudske spoznaje. U trećem poglavlju stanje čovjeka okarakterizirano je bijedom i veličinom, a tim polazištima, koja su vlastita ljudskoj naravi, čovjek je stavljen pred temeljni izbor – taj se izbor odnosi na pitanje Boga. U četvrtom poglavlju prikazuje se potraga za odgovorom na pitanje Boga koje se postavlja u našoj konkretnoj ljudskoj egzistenciji. Prepoznaje se da Bog razuma ne zadovoljava ljudsko srce i, kako primjećuje Pascal, sam razum nam nalaže uključivanje u povijesnu datost judeo-kršćanske objave. Pri razumijevanju objave potrebno je uvidjeti kako uz njezinu nutarnju racionalnost nalazimo i karakter transcendencije. Takvi elementi objave čine ju istovremeno razvidnom i nerazvidnom, no racionalni odgovor na takvo dualno poimanje objave Pascal prepoznaje u tome kako je Bog vjere istovremeno skriven i otkriven čovjeku, o čemu će biti riječi u petom poglavlju. Kroz šesto poglavlje bit će prikazano kako Pascal okladom utvrđuje razboritost ljudske odluke kojom se čovjek opredjeljuje za Boga objave. Osim

razboritosti takve odluke, Pascal pronalazi i razumne argumente koji pokazuju da razum zahtijeva da se Bog u Isusu Kristu prihvati kao istinski odgovor za egzistenciju čovjeka, što će biti prikazano u sedmom poglavlju.

Blaise Pascal

a) Život

Blaise Pascal rođen je u Clermontu u Francuskoj 19. lipnja 1623. godine, a umro je u dobi od trideset i devet godina u Parizu 19. kolovoza 1662. godine. Bio je treće dijete Etiennea Pascala i Antoinette Begon, a ostao je bez majke u dobi od samo tri godine. Otac je sam odgojio njega i njegove dvije sestre, Gilberte i Jacqueline.³ Ugled i reputaciju stekao je kao genijalan i vrstan čovjek koji je ostavio velikog traga kao fizičar, matematičar, izumitelj i filozof. Od malih je nogu pokazivao sklonost prema matematici, poznato je da mu je otac u ranoj dobi poklonio primjerak Euklidovih *Elementata*, što je bio prvi temelj Pascalova školovanja u matematici. U dobi od 14 godina s ocem je pohodio sastanke na kojima je upoznao tadašnja matematička, prirodnoznanstvena i filozofska dostignuća.⁴ Dječakovo obrazovanje bilo je potpuno u rukama njegova oca, koji je prepoznao sposobnosti svoga sina i školovao ga na svoju ruku. Naravno, takvo je obrazovanje imalo svoje nedostatke, mladi se Blaise zapravo nije upoznao s filozofijom, teologijom ni velikim dijelom povijesti, no Pascal je upravo zbog toga bio originalan i apsolutno intelektualno neovisan. Tako je prvotno bio orijentiran prema prirodi, u toj orijentaciji postao je veliki matematičar, fizičar i inženjer.⁵ Već sa 16 godina na jednom takvom sastanku prikazuje svoj rad koji se sastojao od niza teorema iz projektivne geometrije, a prvi mu je objavljeni rad bio *Rasprava o konikama* godinu poslije. Otac mu se bavio obračunima poreza, a poznato je da je Blaise Pascal za njega sastavio prvi mehanički stroj za računanje 1645. godine, nazvan Pascalina. Tijekom svoga života izgradio je još pedesetak verzija toga stroja, svaka je iduća, naravno, bila poboljšana. Godine 1647. Pascal započinje mjerenje atmosferskog tlaka pomoću barometra i nakon godinu dana otkriva da se s povećanjem nadmorske visine tlak snižava te zaključuje da se iznad atmosfere nalazi vakuum. Uvodi barometarsko mjerenje nadmorskih visina i otkriva načelo po kojemu radi hi-

³ Usp. Michele Federiko Sciacca, *Pascal* (Milano: Marzorati, 1972).

⁴ Usp. Graeme Hunter, *Pascal the Philosopher: An Introduction* (Toronto – London: University of Toronto Press, 2013).

⁵ Usp. Romano Guardini, *Pascal for Our Time* (New York: Herder and Herder, 1966), pp. 22–23.

draulična preša. Otkriva temeljni zakon hidrostatičke 1653. godine koji je danas poznat pod nazivom Pascalov zakon. U proučavanju igara na sreću i svome radu *Geometrija slučajnosti* 1654. godine zasniva teoriju vjerojatnosti. Prije Leibniza izvodi prvo parcijalno integriranje 1659. godine. Također se bavio teorijom brojeva, infinitezimalnim računom i dr.⁶

b) Pascalovo obraćenje prema Isusu Kristu

Pascalov životni zaokret pokazao se radikalnim, naime u posljednjim godinama svoga života izlazi iz svijeta znanosti i ulazi u svijet vjere. Janse- nizam⁷ je imao značajnu ulogu u obraćenju Blaisea Pascala i njegove obitelji.

⁶ Usp. Adriano Bausola, *Introduzione a Pascal* (Roma – Bari: Laterza, 1986).

⁷ Jansenizam je kontroverzni pokret unutar Rimokatoličke Crkve koji je djelovao u 17. i 18. stoljeću uglavnom u Francuskoj, Nizozemskoj i Italiji. Pokret je nastao iz teološkog problema pomirenja božanske milosti i ljudske slobode. Jansenizam se u Francuskoj povezivao s političkom teorijom galikanizma koja je zagovarala ograničenost papinskog autoriteta i moći. Ime pokreta došlo je od nizozemskog teologa Corneliusa Jansena. Jansenisti su na temelju izoštrenih tumačenja Augustinova nauka o Božjoj milosti i istočnom grijehu znatno umanjili važnost čovjekove slobodne volje, a jako su isticali djelovanje Božje milosti. Najveći protivnik Jansena i njegovih sljedbenika unutar Katoličke Crkve bio je isusovački red, sukladno tome napadaju se i određena učenja i prakse povezane uglavnom s isusovačkim redom. Jansen i sljedbenici izrazili su protivljenje teolozima protureformacije, koji su kao odgovor reformaciji i doktrinama milosti koje su definirali protestanti Martin Luther i Jean Calvin, naglasili ljudsku odgovornost u pogledu spasenja. Po jansenistima tako se Katolička Crkva dovodila u vezu s herezom pelagijanizma iz 5. stoljeća, čije učenje kaže da čovječanstvo može postići spasenje bez božanske pomoći. Jansenovo učenje naglašava štetu koju je prouzročio istočni grijeh cjelokupnoj ljudskoj prirodi, zbog tog iskonskog pada nužno je potrebna Božja milost za spasenje. Uzvisuje se svemoćni karakter milosti koju je Krist Otkupitelj stavio ljudima na raspolaganje, a sama ta milost jedino je sredstvo pomoću kojeg se čovjek može vratiti istinskoj slobodi. Jansenizam također podržava augustinovske argumente koji kažu da je milost nužna za bilo koje dobro djelo. Jansenizam je u skladu s pogledom na ljudsku narav, koja je iskrivljena grijehom te po sebi nesposobna da spontano dobro djeluje. Prema tome stajalištu svako ljudsko spontano djelovanje imalo bi i dozu grešnosti, Jansen je uzimao i rigorozne poglede na sakramente pokore i pričesti te također na moralna pitanja, jer je rigorozno formalno izvršenje osiguravalo od spontanosti, koja zbog pale naravi uvijek ima dozu grešnosti. Jansenizam se kao pokret zalagao za to da pravi kršćanin nema svoje mjesto u politici, a pogotovo ne netko iz svetih redova Crkve. Time je bila upućena jasna poruka redu isusovaca. U teološkoj polemici s isusovcima došlo je i do sukoba s Rimom pa su se tako unijeli i u političke rasprave zbog kojih su također imali snažan i značajan utjecaj u razvoju političkih i društvenih događaja u zemlji. Središte pokreta bio je Port-Royal u blizini Versaillesa, koji je bio samostan cistercijskih redovnica. Port-Royal je oko sebe okupljao učenjake i pisce toga vremena poput B. Pascala, A. Arnaulda i drugih. Jansenizam je prvotno osuđen 1653. godine za vrijeme pape Inocenta X., kada su osuđene njegove teološke teze. Konačno ukidanje dogodilo se 1713. godine kada je papa Klement XI. donio Bulu Unigenitus, a po kraljevu nalogu samostan Port-Royal je srušen. Jansenizam se održao u Nizozemskoj, gdje je u Utrechtu 1724.

Pascalov prvi susret s jansenizmom dogodio se kada su mu bile dvadeset i dvije godine. Njegov se otac poskliznuo na ledu i teško ozlijedio bedro u siječnju 1646. godine, a nakon teške ozljede, braća Deschamps, koja su imala vještine liječenja ozljede Pascalova oca, boravila su u kućanstvu Pascalovih tri mjeseca. Braća Deschamps upoznala su Pascala i njegovu obitelj sa strogim poštivanjem kršćanstva u vidu nadahnutog nizozemskog teologa Corneliusa Jansena. Jansen preporučuje da se kršćani odreknu ponosa i požude zbog znanstvenih istraživanja i ljudskog znanja te da je potrebno posvetiti se isključivo spoznaji Boga. Ponekad se taj susret s teologijom jansenizma opisuje kao Pascalovo prvo obraćenje, no ipak je malo vjerojatno da je u tom trenutku napravio konačan izbor o nevažnosti matematičkog i znanstvenog rada, što se može primijetiti u njegovu mišljenju 1650-ih godina.⁸ Iako taj dodir s jansenizmom nije ostavio dubok trag na Pascala, značajno je utjecao na njegovu obitelj, pogotovo na život njegove sestre Jacqueline.⁹ Nakon toga susreta Jacqueline se potpuno predala Bogu te je 1653. godine postala redovnica.¹⁰ Nakon smrti njihova oca, pismo koje je Blaise poslao svojoj sestri pokazuje njegovo vjersko stajalište prema tom događaju. Pismo je dugačko, napisano hladnim matematičkim jezikom i pokazuje da je Pascal bio u svojevrsnoj krizi vjere. Konačni vrhunac krize ujedno se razrješava u večernjim događanjima 23. studenoga 1654., kada Pascal doživljava susret sa Živim Bogom, koji se pojavljuje kao stvarnost nad stvarnostima, različit od ljudi, različit od prirode. Pascalu se javlja nova razina postojanja, ona potpuno kršćanska, utemeljena novom stvarnošću, samim Bogom u objavi Isusa Krista. Pascal doživljava dubinski poziv na obraćenje na koji počinje odgovarati s odgovarajućom ozbiljnošću. Tako je u 31. godini započeo svoj obraćeni život pun gorljive predanosti koja ga je učinila jednim od »velikih kršćana«.¹¹ Potrebno je znati da je gotovo polovicu svoga života proveo u svakodnevnim bolovima, a u posljednjim godinama bio je u nemogućnosti obavljati svoj uobičajeni posao.¹² Kada je Pascal umro 1662., iza sebe je ostavio velik broj pisanih fragmenata različite duljine. Velika većina fragmenata sadrži varijetete tema koje, na izravan ili neizravan način, doprinose obrani kršćanske

---

godine osnovana jansenistička crkva, koja je danas poznata kao Utrechtska starokatolička unija (usp. Louis Cognet, *Le Jansénisme*, u nizu *Que sais-je?*, vol. 960 (Pariz: Presses universitaires de France, 1985⁵).

⁸ Usp. Desmond M. Clarke, »The Epistemology of Religious Belief«, u: Desmond M. Clarke, Catherine Wilson (ur.), *The Oxford Handbook of Philosophy in Early Modern Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2011), pp. 548–570.

⁹ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, pp. 27–28.

¹⁰ Lucien Goldmann, *The Hidden God* (New York: Routledge, 2013), p. 186.

¹¹ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, pp. 28–29.

¹² *Ibid.*, pp. 14–15.

religije, u obliku filozofske apologije. U tim fragmentima nalazimo i mnoge argumente koji nam se izričito nude kao dokazi.¹³ Pascal nije bio učitelj niti je imao učenika, zasigurno nije metodički vodič, već poticajna snaga velikog mislioca kojemu je um bio nadahnut apsolutnom voljom za postizanje jasnoće. Kao filozof spada među umove kojima ne nedostaje originalnosti, drugim riječima, među one kojima se ne nalazi sličan um. Ostavio je sve probleme za sobom i predao svoje srce u Božje ruke,¹⁴ a dojmom koji je stečen tijekom iščitavanja njegova djela *Misli* može se slobodno reći kako je izvjesno da je Pascal imao potpuno ujednačenu misao i vjeru.

Razlika između geometrijskoga i tankočutnoga duha

Geometrijski i tankočutni duh od ključne su važnosti u Pascalovoj filozofiji, na njima temelji svoja filozofska promišljanja i ta dva duha prožimaju cijelu njegovu filozofsku misao. Zbog ovolike važnosti prvi korak za razumijevanje apologetske obrane Boga Abrahama, Jakova i Izaka utjelovljena u Isusu Kristu u Pascala jest razumjeti interpretaciju i razliku između tih dvaju duhova. U svojem djelu *Misli* Pascal jasno razrađuje primjenu geometrijskoga i tankočutnoga duha, a kroz njegove misli protumačiti ćemo temeljne postavke njegove filozofije.

»U prvog [geometrijski duh] su načela opipljiva, ali su daleko od opće upotrebe, tako da ćemo nenaviknuti, teško na njih obratiti pažnju. Ali obratimo li je samo začas, potpuno ćemo sagledati načela; i trebalo bi imati duh posve nedorastao da bi se krivo sudilo o ovim načelima, jer su ona očita da nam teško mogu izmaći.«¹⁵ Jasno je da Pascal upućuje na načela povezana s geometrijskim duhom koja imaju primjenu u općem svijetu logike usko povezanim sa svijetom znanosti. S druge strane, Pascal kaže »<...> načela tankočutnog duha, međutim nalaze se u općoj upotrebi i svima su pred očima. Nije potrebno napregnuti pažnju, niti se prisiljavati; to je samo pitanje dobra zapažanja.«¹⁶ Evidentno je da Pascal prepoznaje tankočutni duh kao nešto utkano u čovjeku, moglo bi se protumačiti kao intuicija čija načela pomažu da čovjek ne bi skrenuo na krivi put, ta su načela vezana za čistoću srca, odnosno savjest. »Svi bi geometričari, dakle, bili tankočutni kada bi imali opažanje, jer oni ne sude pogrešno po načelima koja poznaju; a tankočutni bi bili geometričari kada bi mogli prikloniti

¹³ Usp. Charles M. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales* (Rochester – New York: University of Rochester Press, 2005), p. 69.

¹⁴ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, pp. 14–15.

¹⁵ Blaise Pascal, *Misli*, br. 1. Brojeve navodimo prema Braunschicgovu izdanju, a svi su citati preuzeti iz: Blaise Pascal, *Misli* (Zagreb: Zora, Zagreb 1969).

¹⁶ *Ibid.*, br. 1.

svoje gledanje načelima geometrije kojima nisu vični.«¹⁷ Jasno je da Pascal već ima podjelu na temelju iskustva između ljudi u kojima dominira ili jedan ili drugi duh. Nadalje Pascal objašnjava razliku između tih dvaju duhova: »<...> stvar treba sagledati odjednom, jednim jedinim pogledom, a ne postepenim rasuđivanjem, barem do izvjesnog stupnja.«¹⁸ Ako se ta dva duha ne uravnoteže u ljudskoj spoznaji, može doći do krivo napravljenih koraka u određenim situacijama, kako kaže Pascal: »[j]er geometričari hoće da postupaju geometrijski u tankočutnim stvarima, pa ispadaju smiješni kada žele započeti s definicijama a zatim sa načelima, što nije način kako treba postupati u ovoj vrsti rasuđivanja«,¹⁹ primjerice smiješno je kada geometričari objašnjavaju ljubav kao moralno dobro na matematički način. Jasno je da ponekad određene osobine u čovjeka dominiraju, no Pascal ovdje hoće reći kako u određenima situacijama previše izraženi geometričari stavljaju naučena pravila ispred intuicije ljudskog srca i tako ponekad naprave grešku u prvim koracima spoznaje određene situacije. »Tancoćutni duhovi, naprotiv, navikli su suditi iz prvog pogleda, pa kad im se predoče iskazi koje potpuno ne razumiju, jer da bismo u njih ušli treba proći kroz neplodne definicije što ih nisu navikli gledati tako u pojedinostima, oni se začude da im se to zgadi, pa se od toga odvrte.«²⁰ Strogo tankočutni ljudi griješe što ne idu dalje u svome učenju jer može se doći do situacije koja je njima sasvim nepoznata, i tada oni griješe jer ne ostvaruju svoj potencijal koji imaju u svome razumu. »Ali neispravni duhovi nisu nikada ni tankočutni niti geometrijski. Geometričari koji su samo geometričari, ispravna su duha, ali samo onda kad im se sve objasni definicijama i načelima. Inače su neispravni i nepodnošljivi, jer su ispravni samo kad su im se načela sasvim razjasnila.«²¹ Pascal hoće reći kako im je ostvariva mogućnost spoznaje, no samo na potpuno geometrijski način. »A tankočutni koji su samo tankočutni, nemaju strpljenja da siđu do prvih načela spekulacije i mašte koja oni nisu nikada vidjeli u svijetu i posve su izvan uobičajenog.«²² Možemo primijetiti kako pogled kroz samo jedan duh zapravo ograničava pojedinca u spoznaji zbog toga što pojedinac ne uzima najširi ili najdublji mogući kut gledanja, no dominacija jednog duha ne čini pojedinčevu spoznaju neispravnom, već nepotpunom. Tankočutni bi se duh mogao prepoznati kao metafizički aspekt zdravog razuma, metafizika je po svojoj naravi govor o svjetlu sveobuhvatnih počela. Čovjek je zbog svoje želje

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

za znanjem u svojoj naravi metafizičar, stoga se sama metafizika prepoznaje kao objekt tankočutnog duha. Čovjek u svojim promišljanjima o stvarnosti implicitno postavlja pitanje o sveobuhvatnosti, ali također nalazi spontani odgovor o stvarnosti i njezinim počelima. Upravo to nam daje tankočutni duh, što je u kasnijoj filozofiji imenovano kao metafizički aspekt zdravorazumske spoznaje.

Nakon što su utvrđene ove dvije strane duha ljudske spoznaje, Pascal objašnjava njihove prednosti i nedostatke u pojedinačnom smislu. »Dvije su dakle vrsti duha: jedan prodire živo i duboko u posljedice načela, i to je duh izravnosti; drugi shvaća veliki broj načela ne brkajući ih, i to je duh geometrije. Jedno je snaga i izravnost duha, drugo je širina duha. Jedan može biti bez drugoga, jer duh može biti jak i uzak, a može biti širok i slab.«²³ Pascal prepoznaje logičare kao najsavršeniji tip geometrijskog duha, oni sve izvode po strogom redu uz obvezu jasnoće. U tankočutnom duhu nalazi intuitivce, kojima je smisao prepušteni se vodstvu svoga razbora, ukusa i srca.²⁴ Pascal ipak napominje da su to dvije strane jedne medalje jer se one savršeno upotpunjuju u njegovoj filozofiji. »Geometrija, tankočutnost. – Prava se rječitost ruga rječitosti, pravo se ćudoređe ruga ćudoređu; to znači, ćudoređe suda ruga se ćudoređu duha – koje je bez pravila.«²⁵ Ljudska racionalnost ima dva aspekta, tankočutni i geometrijski duh, no da bi se u punini ostvarila, odnosno dohvatila filozofsko mudrosnu dimenziju, potrebna je aktualizacija obaju duhova. Istinska je filozofija dohvatljiva čovjeku ukoliko se spoznaje temelje na zdravorazumskim uvidima tankočutnog duha s konstantnim produbljivanjima racionalizacije geometrijskog duha. Ne samo da se upotpunjuju već se ukazuje na to da u uzroku ima posljedica, a u posljedici uzroka. »Jer sudu pripada osjećaj, kao što znanost pripada duhu. Tankočutnost je sastavni dio suda, a geometrija duha.«²⁶ Pascal ističe da se čovjek nalazi u konstantnom procesu otkrivanja i odbacivanja starih teza koje više ne služe, a to treba poslužiti kao podsjetnik da postoje neotkriveni prirodni zakoni koji čovjeku nisu očiti.

Važno je napomenuti da je u Pascalovo vrijeme znanstvenim filozofskim krugovima dominirao Descartesov racionalizam, koji je kroz Pascalovu filozofiju oličenje geometrijskog duha. Možemo prepoznati kako Pascalova kritika strogo geometrijskoga duha jasno ukazuje na velike nedostatke racionalizma. Oni su primjetni u nemogućnosti ulaženja u dimenziju stvarnosti koja ima obilježja mudrosti i intuicije, a dana je čovjeku po vlastitoj naravi kroz tankočutni duh spoznaje. Budući da je racionalizam isključio mogućnost spoznaje

²³ Ibid., br. 2.

²⁴ Usp. *ibid.*, br. 3.

²⁵ Ibid., br. 4.

²⁶ Ibid.

tankoćutnim duhom, takav je pristup osiromašen za cjelokupni sadržaj koji tankoćutni duh s lakoćom pridijeva. Takav je slučaj evidentan primjerice kada se uspoređi punina tomističkog poimanja Božje biti s prazninom koju nudi racionalistički pristup.

Nadalje ćemo vidjeti kako nas Pascal upućuje na primjenu, razvitak i očuvanje našega duha. Kroz ta dva duha Pascal nije podvojio ljudski duh; naprotiv, oni se u njegovoj filozofiji ujedinjuju u spoznajni duh. »Kako se kviri duh tako se i kviri osjećaj«²⁷ jer u jedinstvenome se duhu nalaze i osjećaji i ono što im prethodi. Pascal daje veliku važnost riječima, a napose biranju riječi i sugovornika zbog utjecaja na ljudsko biće koje se događa u razgovorima. »Duh i osjećaj se razvijaju u razgovorima. Duh i osjećaj se kvare u razgovorima. Tako ga dobri razgovori razvijaju, a zli kvare.«²⁸ Čovjek lako donese krivi odabir društva kvareći tako svoje dostojanstvo i upadajući u neku vrstu kolotečine. »Važno je dakle iznad svega znati birati da bismo ga razvijali a ne kvarili. Ovaj izbor ne možemo učiniti ako ga već nismo razvili a ne pokvarili. Tako se zatvara krug, i sretni su oni koji nađu izlaz.«²⁹ Bogatstvo duha zapravo nam omogućuje ispravan izbor i veliku mogućnost raspoznavanja. »Što više duha imamo, više shvaćamo da ima osebjunih ljudi. Obični ljudi ne vide razliku među ljudima.«³⁰ U sljedećem fragmentu jasno pokazuje kako je potrebno pristupiti ljudima u kojima prevladava osobina jednostranog pogleda, odnosno ukazati im na to da postoji i druga strana istine. Kako Pascal kaže: »Trebalo je zapaziti s koje strane pojedinac promatra stvar jer s tog gledišta izgleda istinita, u drugom koraku potrebno mu je priznati tu istinu, ali mu otkrij drugu stranu pogleda. To će ga zadovoljiti jer shvaća kako nije prevaren, već nije pogledao stvar sa svih strana. Čovjek jednostavno ne voli biti prevaren.«³¹ »Redovito nas bolje uvjeravaju razlozi što smo ih sami pronašli, negoli oni razlozi što su nam došli od drugih.«³² Tankoćutni je duh mudrost dubljega dosega, u odnosu na geometrijski on je kao metafizički doseg naspram razumskoga. Ipak, bez geometrijskog duha ne bismo mogli umno pojmiti spoznavanje, stoga je za cjelovitu spoznaju potrebno koristiti se obama vidovima spoznaje. Čovjek nije samo na razini geometrijskog duha, već može doseći objedinjenu razinu čistoga srca i zdravoga razuma. Na toj razini ostvaruje puninu svoje razumnosti dohvaćajući tako mudrosni potencijal ljudskosti.

²⁷ Ibid., br. 5.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., br. 7.

³¹ Ibid., br. 9.

³² Ibid., br. 10.

Bijeda i veličina čovjeka

Nakon što smo se upoznali s tankočutnim i geometrijskim duhom, dolazimo do bijede i veličine kod čovjeka, koje u Pascalovoj filozofiji također imaju vrlo značajnu ulogu apologetske naravi. Pascalov originalni izričaj filozofske antropologije kroz govor o bijedi i veličini čovjeka nadahnuo je mnoge. Jedna je grupa pod tim nadahnućem iznosila filozofsku antropologiju kao govor o čovjeku koji je stanovnik dvaju svjetova (duhovnoga i materijalnoga),³³ a drugi su govorili o čovjeku kao o biću koje nije ni pali anđeo ni uzvišeni magarac.³⁴ Budući da su bijeda i veličina čovjeka za Pascala izričaj antropološke datosti, on smatra da ta datost treba biti uključena u svaku viziju čovjeka, bilo filozofsku ili religijsku. Takva Pascalova vizija čovjeka nosi snažnu kritiku filozofijama koje nisu cjelovito sagledale čovjeka u njegovoj egzistencijalnoj datosti.

Može se uočiti kako je ovaj dio Pascalove filozofije povezan s etikom, pri čemu se taj etički dio temelji na antropologiji koja se pokazuje kao srednji put između stoičke i epikurejske filozofske škole. Kako Pascal jasno pokazuje, pogreška je stoika i epikurejaca bila krajnost u odabiru jednog od tih dvaju elemenata, prema tome te dvije škole griješe kada veličinu i niskost čovjeka smatraju dvama nepomirljivim elementima. Navodi se da je ta kritika također bila paralelna prema dogmatizmu i skepticizmu na epistemološkom planu.³⁵ »Nitko drugi nije spoznao da je čovjek najodličnije stvorenje. Jedni, koji su dobro spoznali stvarnost njegove odlučnosti, uzeše za podlost i nezahvalnost nisko mišljenje što ih ljudi prirodno imaju o sebi. A drugi koji su dobro spoznali koliko je ova niskost stvarna, uzeše u oholu sprdnju one osjećaje veličine koji su također čovjeku prirodni.«³⁶ Kroz ovaj fragment Pascal ukazuje na paradoks koji se pokazuje kada se ide u krajnost niskosti ili veličine, naime automatski se negira suprotnost.

»Podignite svoje oči k Bogu, vele jedni; vidite onog kome ste slični i koji vas je stvorio da mu se klanjate. Možete mu postati slični; mudrost će vas s njim izjednačiti ako krenete njezinim tragom. Dignite glave slobodni ljudi, kaže Epiktet. A drugi mu kažu: obori oči prema zemlji, kukavni crve, i pogledaj životinje svoje drugove.«³⁷

³³ Usp. Joseph de Finance, *Cittadino dei due mondi. Il posto dell'uomo nella creazione*, Libreria Editrice Vaticana, Vatican 1993.

³⁴ Usp. Stanly L. Jaki, *Angels, Apes, and Man* (La Salle: Sherwood Sugden and Company, 1990³).

³⁵ Usp. Goldmann, *The Hidden God*, pp. 261–262.

³⁶ Pascal, *Misli*, br. 431.

³⁷ Ibid.

Vidimo kako stoici ukazuju na veličinu i kako se pretjeruje u jednakosti s Bogom, dok epikurejci pretjeruju u pogledu niskosti i izjednačuju čovjek sa životinjama. »Što će onda biti sa čovjekom? Hoće li biti ravan Bogu ili životinji?«.³⁸ Postavlja se pitanje postoji li odgovor koji zadovoljava pitanje ljudske egzistencije. Opasno je čovjeku predočiti da je ravnopravan životinji, a da ne zna svoju veličinu; isto tako ne smije mu se jasno predočiti veličina, a da mu se istovremeno ne otkrije i njegova niskost. Najgora je solucija ako čovjek ostane u neznanju jednoga i drugoga.³⁹ Naizgled kontradiktorna situacija, no Pascal upućuje na ljudske vrline skromnosti i dostojanstva. »Ne smije čovjek držati da je ravan zvijerima, ni anđelima. Ne smije to ne znati, već mora znati jedno i drugo.«⁴⁰ Taj je paradoks prema Pascalu jedini ispravni oblik izražavanja filozofije, koja istinu vidi u poruci da je čovjek paradoksalno stvorenje – istodobno veliko i malo, jako i slabo. Čovjek je velik i jak jer ne odustaje od potrage za čistom dobrotom i istinom koje su izvorno nepomišane s niskim stvarima; istovremeno je malen i slab jer se svojim snagama tim vrijednostima nikada ne može približiti, a još manje ih postići.⁴¹ Pascal smatra da su grijeshili i oni filozofi koji su samo veličali čovjeka i oni koji su ga spuštali samo na razinu prirode, potrebna je poniznost iz pokore da bismo došli do milosti veličine.⁴²

»Samo dvije stvari mogu objasniti čovjeku njegovu cjelokupnu narav: nagon i iskustvo.«⁴³ Onaj istinski ljudski nagon težnja je za dobrom, kao uspomena na našu prvotnu bezgrešnu narav. Iskustvo je spoznaja naše bijede i povijesnoga pada u grijeh.⁴⁴ Pascal istočni grijeh smatra filozofskom kategorijom jer je neupitno prepoznatljiv našim iskustvom. Kada se iskreno zađe u porive svoga srca, naći će se grešan korijen, »<...> tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen« (Iv, 8,7). Prvi je grijeh okosnica cjelokupnog kršćanskog prikaza stvari, a grijeh nas čini nedostojnima. Da bismo u Pascalovoj filozofiji razumjeli bijedu čovjekovu, moramo uzeti istočni grijeh kao neizostavni dio njegova promišljanja koji također objašnjava zašto je Bog skriven od čovječanstva, a zbog toga nam je prijeko potreban nauk Crkve.⁴⁵ »Ona dakle uči ljude ovim dvjema istinama: postoji Bog koga ljudi mogu doseći, postoji i pokvarenost u naravi koja ih čini toga nedostojnim. Jednako je važno da ljudi spoznaju

³⁸ Ibid., 181, br. 431.

³⁹ Usp. ibid., br. 418.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Usp. Goldmann, *The Hidden God*, p. 196.

⁴² Usp., Pascal, *Misli*, br. 525.

⁴³ Ibid., br. 396.

⁴⁴ Usp. ibid., br. 399.

⁴⁵ Usp. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, p. 13.

jedno i drugo, a jednako je opasno ako čovjek spozna Boga a ne spozna svoju bijedu, i ako spozna svoju bijedu a ne spozna Otkupitelja koja ga od nje može izliječiti.«⁴⁶ Kao što vidimo, greška se događa kada ne uočimo jedan dio ove dvostruke istine. »Možemo dakle dobro spoznati Boga, ali ne svoju bijedu, i svoju bijedu ali ne Boga. Ali ne možemo spoznati Isusa Krista, a da odjednom ne spoznamo i Boga i svoju bijedu.«⁴⁷ Ovaj je fragment više od dobrog zdravorazumskog savjeta, Pascal uistinu ima dubok razlog za ovu misao kao središnju točku svoga sustava. Pitanje je očito postavljeno kao izbor između ništavila i vjere u Isusa Krista, pri čemu Pascal ne vidi mogućnost izbora vjere kao puku slučajnost, već taj izbor temelji na povijesnoj stvarnosti koju nas uči Crkva. Adamov pad izazvao je pokvarenost ljudske rase i po tom prvotnom grijehu ljudska rasa dobiva karakteristike bijedne naravi.⁴⁸

»Ove krajnosti se dodiruju i ujedinjuju zato što su se međusobno udaljile, pa su se opet našle u Bogu, samo Bogu.«⁴⁹ Kao dvije krajnosti od kojih sredina čini puninu ne isključujući ni jednu ni drugu, čovjek može sebe istinski pronaći samo u Bogu. »Spoznaja Boga bez spoznaje svoje bijede, tjera u oholost. Spoznaja svoje bijede bez spoznaje Boga, tjera u očaj. Spoznaja Isusa Krista vodi kroz sredinu, jer u njemu nalazimo i Boga i svoju bijedu.«⁵⁰ Bog je naša veličina iako čovjek nije Bog u svojoj biti, Isus Krist je posrednik koji je otvorio put kojim treba ići da bismo mogli povratiti naš iskonski ljudski smisao, taj put možemo nazvati zlatnom sredinom. »Što se više spoznaje stječe, to se više veličine i niskosti u čovjeku otkriva. Tko će se onda začuditi kada vidi da nam vjera samo omogućuje spoznati do dna ono što se to bolje razabire što se više spoznaje stječe.«⁵¹ Moglo bi se reći da Pascal ističe tri stupnja vezana za spoznaju bijede. Prvi je stupanj kozmološki, povezan s promatranjem vlastite bijede i nemoći u svome životu, uvidjevši da ga njegova biologija čini kozmološki malenim i fizički nemoćnim, čovjek je u tom stupnju okrenut prema svojoj okolini. Drugi je antropološki jer je vezan za spoznaju vlastite naravi, u tom stupnju čovjek shvaća da ne može spoznati ni ostvariti istinsku sreću unutar ovog osjetilnog svijeta, tj. da u ovom svijetu čovjek kao duhovno biće ne može sam ostvariti egzistencijalne zahtjeve svoje naravi. Treći je stupanj teološki, u sebi zahvaća pojam Boga, preko kojega je čovjek u mogućnosti sa-

---

⁴⁶ Pascal, *Misli*, br. 556.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Usp. Goldmann, *The Hidden God*, pp. 255–256.

⁴⁹ Pascal, *Misli*, br. 72.

⁵⁰ Ibid., br. 527.

⁵¹ Ibid., br. 443.

znati zašto se nalazi u toj bijedi.⁵² Pomoću bijede ukazuje čovjeku na njegovu nesposobnost, ali s druge strane i sposobnost jer spoznaja bijede pretpostavlja spoznaju istinske veličine, to jest Boga, što potvrđuje našu veličinu. »Napustiš li sredinu izišao si iz čovječnosti. Veličina ljudske duše je u tome da se zna održati u sredini: nije veličina u tome da se iz ne izide, već, naprotiv, da se iz nje ne izide.«⁵³ Možemo vidjeti kako spoznaja bijede drži čovjeka na pravome mjestu, odnosno istinska veličina čovjeka nužno ovisi o tome da umno shvati i prihvati da vrijedi kao i svi drugi ljudi. »Čovjekova je veličina u misli«,⁵⁴ koja spoznaje bijedu i veličinu. Onaj tko je naučio cijeliti Pascalovu veličinu ima u sebi također glas koji se stalno ponavlja i ima učinak na osjećaj čovjekova postojanja, u kome leži nešto što u čovjeku ostavlja dojam poniznosti.⁵⁵ »Treba spoznati sebe sama. Kad nam to i ne bi pomoglo da nađemo istinu, služi nam bar da uredimo svoj život, i nema ništa bolje od toga.«⁵⁶

»Pošto smo shvatili čitavu čovječju narav. – Da bi neka religija bila istinita, ona mora poznavati našu narav. Mora poznavati veličinu i sitnost, i razlog jednome i drugome. Koja ga je vjera osim kršćanske upoznala?«⁵⁷ Naravno, potreban je lijek za našu narav, a Pascal izaziva ljude da ga potraže. »Proučite sve vjere na svijetu i pogledajte da li ijedna vjera osim kršćanstva u tome zadovoljava.«⁵⁸ Veličina i bijeda u čovjeku nisu na neki jednostavni način pomiješane, one ne samo da se križaju, zavaravaju i remete jedna drugu, one se također međusobno i određuju.⁵⁹ A najsavršenije određenje svoje veličine i bijede čovjek dobiva kada stoji pred Isusom Kristom. »Isus Krist je Bog kome se približujemo bez oholosti i pred kim se ponizujemo bez očaja.«⁶⁰ U svome vidu Pascal ima objašnjenje zašto je to tako, i zašto je prema kršćanskom Bogu svaki čovjek jednak.

»Promatram Krista u svim osobama i u nama samima: Krist kao otac u svom ocu, Krist kao brat u svojoj braći, Krist kao siromah u siromasima, Krist kao bogataš u bogatašima, Krist kao učitelj i svećenik u svećenicima, Krist kao vrhovnik u kneževima itd. Budući da je on po svojoj slavi sva veličina svijeta, jer je Bog. A po svome je smrtnom životu opet sva bijeda i prezrenost svijeta.

⁵² Usp. Étienne Gilson, *Modern philosophy. Descartes to Kant* (New York: Random House, 1967), pp. 120– 123.

⁵³ Pascal, *Misli*, br. 378.

⁵⁴ *Ibid.*, br. 346.

⁵⁵ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 67.

⁵⁶ Pascal, *Misli*, br. 66.

⁵⁷ *Ibid.*, br. 433.

⁵⁸ *Ibid.*, br. 430.

⁵⁹ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 54.

⁶⁰ Pascal, *Misli*, br. 528.

Zato je odabrao ovo bijedno stanje da bi mogao biti u svima, i da bi bio uzor svima staležima.«⁶¹ U konačnici može se primijetiti da je antropološka teza Pascalove filozofije: *istina o čovjeku potpuno se otkriva i rješava jedino u Isusu Kristu*, ujedno i jedna od najcitiranijih izjava Drugog vatikanskog sabora, koji u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* izjavljuje: »Zaista, samo u otajstvu utjelovljene Riječi [u Isusu Kristu] postaje stvarno jasnim otajstvo čovjeka«, a time se potvrđuje i kao teza kršćanske vjere.

Bog vjere i filozofa

U Pascalovoj distinkciji Boga vjere i Boga filozofa ključno je razumjeti mistično iskustvo koje je doživio 23. studenoga 1654. To snažno iskustvo i danas zovemo njegovom »noću vatre«, a sam ga je Pascal zabilježio na komadu papira, s točnim datumom. Zabilješka mističnog iskustva pronađena je tek nakon njegove smrti, Pascal ju je umetnuo u podstavu svoga kaputa. Naslov je zabilješke »Vatra«, a na osjećaj distinkcije između Boga vjere i Boga filozofa ukazuju riječi »Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi« (Izl 3:6.15) – i zatim dodaje: »<...> ne od filozofa i mudraca. Izvjesnost. Izvjesnost. Osjećaj. Radost. Mir. Bog Isusa Krista.« Papa Franjo spominje kako Blaise Pascal svjedoči pred svima koji Boga traže, ukazujući na to da »<...> ovo nije apstraktni Bog ili kozmički Bog, ne. Ovo je Bog osobe, Bog poziva, Bog Abrahama, Izaka i Jakova, Bog koji je sigurnost, koji je osjećaj, koji je radost.«⁶² Nadalje papa Franjo navodi da je Pascal te noći zadobio milost, a upravo je snaga milosti bila ključna dimenzija koja mu je nedostajala na njegovu putu obraćenja. Pascalov osjećaj iskustva vodio ga je sigurno i radosno prema Isusu Kristu, omogućivši mu da u autentičnome obraćenju upozna Spasitelja i Osloboditelja. Pascal je to iskustvo proživio u poniznosti, koja ga je oslobodila od osobne skučenosti i zaokupljenosti samim sobom.⁶³

Pascalovo shvaćanje Boga različito je od filozofskog Boga, kao što je već spomenuto, osobito različito od Descartesove ideje Boga. Pascal izričito napominje da se s Bogom može i treba uspostaviti suodnos. Prema tome jasno je da u Pascala postoje sličnosti i razlike između Boga vjere i Boga filozofa. Pascal upozorava da se u težnji potpunog racionalizma koji zahtijeva redukcionizam događa otuđenje od pravoga Boga, Boga vjere. Pascal kritizira ozračje dominantnog filozofskog kruga, služi se Bogom filozofom da bi ukazao na

⁶¹ Ibid., br. 785.

⁶² Papa Franjo, Apostolsko pismo *Sublimitas et miseria hominis*, 19. lipnja 2023. godine o četiristotoj godišnjici rođenja Blaise Pascala.

⁶³ Usp., ibid.

nemogućnost tog filozofskog kruga da ponudi poimanje Boga koji bi istinski zadovoljio ljudski razum i srce. Nakon Pascalove smrti sami filozofi tog istog ambijenta za Boga filozofa prihvatit će termin u obliku deističkog Boga. Jasno je »<...> ako postoji samo jedno počelo svega, samo jedna svrha svega, tad je sve od njega, sve za njega«,⁶⁴ no deisti misle da je to počelo takvo da ne određuje svrhu. U deističkom pogledu onemogućen je istinski odnos s Bogom; iako je Bog početak svega, deisti nisu ustanovili aktualnosti njegove naravi i pri tome su pogledu onemogućili čovjekov osobni odnos s Bogom. Naravno, u čovjeku vidimo kako je taj odnos konstitutivno načelo kojim se može doseći ostvarenje svrhe ljudskosti. Takav iskrivljeni pogled koji uskraćuje istinskibodnos s Bogom ne nosi samo grešku zbog nemogućnosti da čovjek ostvari odnos s Bogom, već se uskraćuje prava vizija Boga kao Oca Ljubavi, odnosno taj nepresušni izvor milosti kojom Bog ljubi stvorenja. U odnosu prema čovjeku posebice moramo naglasiti tu važnost zbog čovjekova razuma pomoću kojega on odabire tu ljubav koja je od Boga dana za svakoga čovjeka, a svaki čovjek ima mogućnost uzvratiti na sebi svojstven način ako ju prepozna i odabere kao počelo i svrhu.

Boga filozofa može se spoznati kao Boga »geometrije« iz razmatranja elemenata prirode, rezultat je takvog spoznavanja »bezbojno apsolutno biće«. ⁶⁵ Po Isusu Kristu ističe se kako je Bog vjere kršćanima bliži jer su tako ujedinjene dvije naravi, božanska i ljudska. Bijedna priroda čovjeka, odnosno ona drugotna pala narav, može biti izliječena po Božjoj milosti, što Bog filozofa ne može iskazati čovjeku. Mora se otvoriti nova sfera u kojoj stoji ovaj Bog vjere, objavljeni Bog: riječi proroštva, božanske poruke, u konačnici »Crkva« koja otajstveno baštini Boga vjere. Zatim, u ovoj novoj situaciji, u kojoj se, ulazeći u odnos s Bogom vjere, oslobađaju prirodni načini objave Boga u stvorenju te tako Bog filozofa dohvaća svoj istinski doseg i pokazuju svoje pravo značenje. Prihvatanjem Boga vjere ne napušta se Bog filozofa, već se poimanje Boga vjere upotpunjuje racionalnim sadržajem, to je staro augustinsko stajalište. ⁶⁶ Jasno je kako Blaise Pascal samo u Isusu Kristu – objavljenom Bogu, utjelovljenom Logosu, ne nalazi samo puni smisao čovjekova života i božanske ruke na zemlji, već i Boga filozofa – sami Logos (usp. Iv, 1, 1–5). Stoga nimalo ne čudi način na koji kritizira filozofe koji dokazuju Boga kao dalekog i hladnog, takav je ne samo deistički Bog već i Bog Aristotela koji može misliti samo samoga sebe. U konačnici, razlika između autonomnog Boga filozofa odvojenog od Boga objave i Boga kršćanske vjere ističe se u metafizičko-kozmolškoj transcencijiji jer je Bog vjere kao Logos također Spasitelj i Otkupitelj. Poredak je

⁶⁴ Pascal, *Misli*, br. 489.

⁶⁵ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 114.

⁶⁶ Usp. *ibid.*, p. 114.

bitno različit i Bog vjere je smješten u višem redu od Boga filozofa, Bog Isusa Krista u punini je vrijednosti uključujući dvostrukost Logosa i Otkupitelja. Srce je također pozvano pred njega i stavljeno pred odlukom, hoće li staviti Boga na prvo mjesto ili ne.⁶⁷ Prema Pascalu, čovjek može spoznati Boga kršćana zbog dostatne milosti koja osvjetljava i uzdiže ljudsku spoznaju, zbog toga čovjek ima mogućnost boljeg življenja kroz Božje djelovanje. Bog vjere živi je Bog po kome i u kome imamo iskustvo Boga, odnosno iskustvo Božanskog života u nama. Pascal je kao jedan od mnogih svjedočio to iskustvo živoga Boga, a posebice u posebnom milosnom času za njegov život u noći 23. studenog 1654. Bog filozofa nije u mogućnosti pomoći čovjeku zbog udaljenosti koja vlada između Boga viđenog kao prauzroka i čovjekove težnje za spasenjem, koja u svome grešnom stanju zahtijeva Boga otkupitelja koji će ući u čovjekov život, što Bog filozofa ne može. Baš kao što je Augustin bio svjestan ovog stanja u trenutku pronalaska svoje vjere, prosudio je iz ove više razine znanja o mogućnostima niže razine. Tako je i Pascalu iskustvo susreta s Bogom Isusa Krista donijelo stanje duhovnog znanja, također i prosudbu o ograničenosti i ostvarenosti ranijeg znanja. Znanje je baš kao i postojanje konstruirano u razinama.⁶⁸

Zašto je Bog otkriven i skriven?

Sljedeći je segment u Pascalovoj filozofiji skriveni Bog i otkriveni Bog. Iako na prvi pogled ljudski razum implicira kako je nelogično da Bog bude skriven i otkriven istovremeno, Pascal se s time ne slaže. Možda nam u početku od pomoći bude usporedba sa Suncem koje predstavlja dobrotu u Platonovoj alegoriji špilje jer Bog, baš kao i Sunce, predstavlja Biće i to ga čini spoznatljivim.⁶⁹ S ljudske strane ta usporedba ima smisla jer čovjek u obama slučajevima mora izaći iz tame svoje špilje, no s druge strane nije zahvalno usporediti Sunce sa živim Bogom Abrahama, Jakova i Izaka na način na koji ga vidi Blaise Pascal. Prema Pascalu »Priroda ima savršenstva da bi pokazala kako je ona slika Božja; ima i nedostataka da bi pokazala kako je ona samo njegova slika.«⁷⁰ Nadalje ćemo vidjeti koji su to razlozi skrivenoga Boga. »Kad bi postojala samo jedna vjera, Bog bi u njoj bio posve očit. Jednako bi bilo kada bi samo u našoj vjeri bilo mučenika.«⁷¹ Bog ne želi biti očit, razlog je tome to što čovjek ima slobodnu volju i Bog ne može biti u savezu s nekim tko ne želi biti s njime u savezu jer

⁶⁷ Usp. *ibid.*, p. 135.

⁶⁸ Usp. *ibid.*, p. 114.

⁶⁹ Usp., *ibid.*, p. 80.

⁷⁰ Pascal, *Misli*, br. 580.

⁷¹ *Ibid.*, br. 585.

je to protivno Božjoj naravi, ali i svakoj drugoj ispravnoj naravi jer bi u drugom slučaju to bilo prisila. Navedenu Pascalovu poziciju možemo usporediti s centripetalnom (otkrivenost Boga) i centrifugalnom (skrivenost Boga) silom između Sunca i Zemlje. Kada bi centrifugalna sila bila prejak, Zemlja bi odlepršala od Sunca i njegova životvorna grijanja (Bog bi bio nedohvatljiv); ako bi bila preslaba, centripetalna bi je sila zalijepila za Sunce i time spržila (Bog bi poništio slobodu), no upravo ravnoteža tih dviju sila garantira životnu toplinu (slobodni pristanak). »Budući da je Bog tako sakriven, svaka vjera koja ne kaže da je Bog sakriven nije prava; a svaka vjera koja to ne obrazložava, ne poučava nas. Naša vjera to čini sve.«⁷² Kako kaže prorok Izaija: »Doista ti si Bog skriveni, Bog Izraelov, Spasitelj.« (Iz, 45, 15.) Da je skriven u potpunom smislu riječi, nikako ne bi mogao biti Spasitelj.

»Kad ne bi bilo nejasnoće, čovjek ne bi osjećao svoju pokvarenost; kad ne bi bilo svjetla, čovjek se ne bi nadao lijeku. Stoga je ne samo pravedno, nego i za nas korisno što je Bog dijelom sakriven a dijelom otkriven. Koliko je naime opasno za čovjeka spoznati Boga a ne spoznati bijedu, toliko mu je opasno spoznati bijedu a ne spoznati Boga.«⁷³ Jasno je da čovjek u kršćanskom vjerovanju mora osjetiti posljedice svojih grijeha, glavna je posljedica udaljenost od Boga i baš zbog toga, zbog dobrobiti čovjeka, Bog ponekad stoji sakriven. »Bog je htio otkupiti ljude i otvoriti vrata spasa onima koji su ga tražili. Ali ljudi su se pokazali tako nedostojnima toga da je pravedno što Bog nekima zbog njegove tvrdokornosti odbija ono što drugima dariva u milosrđu koje im ne duguje.«⁷⁴ Čovjek po Pascalu ne zaslužuje milost, ali ju može prepoznati, slijediti i postati je dostojan. Kada bi Bog bio otkriven naočigled svih, tada pravda u Božjem sudu ne bi postojala i ne bi postojalo razlike između ljudi koji traže ispravne puteve i onih koji se drže zlih puteva. »Ali on se nije htio na taj način pojaviti u svojem milosnom došašću. Kako su se mnogi ljudi pokazali nedostojnim njegove blagosti, on ih je htio ostaviti lišene dobara što ih oni ne žele.«⁷⁵ Za Pascala Bog je u isto vrijeme prisutan i odsutan, a nije ponekad prisutan, a ponekad odsutan. Bog Abrahama, Izaka i Jakova uvijek je prisutan i uvijek odsutan.⁷⁶

Zbog čovjekove slobode Bog je umjereno skriven i otkriven, a prepoznati ga mogu oni koji imaju čisto srce. Mjera je čovjekova sloboda, da je ima previše, ne bi bila potrebna spoznaja, da je ima premalo, ne bi mogla biti moguća spoznaja. Onima koji imaju svijetlo srce ima sasvim dovoljno svijetlih argumenata; a za one koji ga nemaju, ima dovoljno tamnih argumenata. Potrebno je čisto

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid., br. 586.

⁷⁴ Ibid., br. 430.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Usp. Goldmann, *The Hidden God*, p. 36.

srce za doživljaj otkrivenoga Boga. »Nije dakle bilo pravedno da se pokaže na očito božanski način koji bi bio posve kadar uvjeriti sve ljude. Ali jednako ne bi bilo pravedno kad bi došao na tako skrovit način da ga ne bi spoznali ni oni koji su ga iskreno tražili.«⁷⁷ Moglo bi se protumačiti da se ovdje radi o nekoj vrsti mehanizma, no to zasigurno nije slučaj zbog toga što čovjek pred Bogom nije u mogućnosti sakriti ono što nosi u srcu. »Ovima je htio postati savršeno spoznatljiv. I tako, hoteći se pokazati otvoreno onima koji ga traže svim srcem, a sakriveno onima koji ga svim srcem izbjegavaju, on je odvagao ovu spoznaju tako da je dao vidljive znakove o sebi onima koji ga traže, ali ne onima koji ga ne traže.«⁷⁸

Sve stvari nedvojbeno ukazuju na grijeh u čovjeku koji na sebičan način ne želi ovisiti o Bogu, već želi postojati u sebi, voljeti sebe i svoj svijet koji čini središtem postojanja. Čim se čovjek zatvori u sebe i makne Stvoritelja iz središta osobnoga svijeta, sve indikacije koje upućuju iznad njega više ne dolaze u obzir, tj. postaje slijep za znakove nadnaravnoga.⁷⁹ Moramo razumjeti kako Pascal jasno upućuje na dvostrani odnos između Boga i čovjeka. U tom odnosu, naravno, čovjek nije ravnopravan Bogu jer i ne može biti, no ima također važan utjecaj na to hoće li Bog prema njemu biti otkriven ili ne. »Ima dovoljno svijetla za one koji samo žele vidjeti, a dovoljno nejasnoće za one koji su raspoloženi suprotno.«⁸⁰ Ne samo da Bog ostaje skriven već je istinsko ja u čovjeku također skriveno, ista granica koja priječi spoznaju Boga također zaustavlja spoznaju vlastite svrhe. Vidimo da vrhunac ljudske naravi leži u odnosu s Bogom i samo u odnosu s Otkrivenim Bogom otkrivamo svoje istinsko ja.⁸¹ Stoga, unatoč tome što se ovdje čini podjela na one koji nose više tame i one koji nose više svjetla, treba imati na umu da Bog sa svakim od pojedinih ljudi ima posebnu vrstu odnosa jer svakog pojedinca poznaje savršeno. Može se zaključiti da Bog prema svakoj osobi ima njoj prilagođen odnos, svaki različit, ali jednako pravedan. Tako Bog ostaje skriven onima od kojih želi da samovoljno krenu prema njemu jer je to nužno za boljitak određenog pojedinca, tj. da učini egzistencijalni obrat koji će u središta bića umjesto vlastitog ja staviti Boga i tako iz tame prijeći u svjetlost.

Jasna se poveznica može vidjeti i s dokazima Boga, odnosno dokazima kršćanske vjere usporedbom svjetla i tame. »Proroštva, sama čudesa i dokazi naše vjere nisu takve naravi da bi se moglo reći kako su sasvim uvjerljivi. Ali su ipak toliko uvjerljivi da se ne bi moglo reći kako je ludo u njih vjerovati. I

⁷⁷ Pascal, *Misli*, br. 430.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 116.

⁸⁰ Pascal, *Misli*, br. 430.

⁸¹ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 117.

tako ima svjetla i tmine, da se jedni osvijetle a drugi pomračē. Svijetlo je takvo da nadmašuje ili bar dosiže očitost onog suprotnog; zato ne odlučuje razum da ne pođemo za vjerom, već jedino požuda i zloća srca. Otuda ima dovoljno svjetla da osudimo, ali nedovoljno da uvjerimo, te se čini da one koji slijede svjetlo na to navodi milost a ne razum; a da one koji bježe od tog svjetla na to navodi požuda, a ne razum.«⁸²

Oklada

Oklada Blaisea Pascala bila je revolucionarni argument za vjerovanje u Boga. Oklada nije argument ili dokaz da Bog postoji. Takva vrsta argumenta, pozivanje na empirijske ili konceptualne dokaze, domena je ostalih teističkih argumenata. Pascalova je oklada argument koji tvrdi da je vjera u Boga pragmatično racionalna te kako razboritost čovjeku diktira usvajanje vjere u Boga. Kada se kaže da je neka radnja pragmatično racionalna, tad se implicira da je u nečijem interesu činiti tu radnju. Za Pascala je izbor življenja u uvjerenju da Bog postoji razborit i to zbog dvaju razloga: prvi je da to slijedi iz zakona vjerojatnosti, što će u daljnjem tekstu biti pobliže objašnjeno; drugi je razlog što tim življenjem stvaramo uvjete i određujemo sebe da budemo oni koji će otkriti Boga u njegovoj skrovitosti. Jasno je kako Pascal smatra da moralni život čovjeka bez vjere čini dobre temelje za nastanjivanje vjere u čovjekov duh jer se ispravan način života uvijek susretne sa samom svrhom čovjekova života. Oklada sama po sebi ima terapeutska obilježja jer odluka čovjeka bez vjere da se opredijeli za postojanje Boga pripravlja ga da živi na način koji će ga dovesti do istinske vjere. »'Ja bih brzo napustio uživanje', vele oni, 'kad bih imao vjeru' – a ja velim: 'vi biste brzo imali vjeru kada bi napustili uživanje.'«⁸³ Pascal insistira na tome da je za čovjeka, koji je istovremeno duhovan i tjelesan, istinska vjera ona koja povezuje i nutarnji i vanjski aspekt, tj. vjera djelima djelotvorna. Za istinsku vjeru potrebni su vanjski čini molitve i evanđeoskog življenja po kojima se čovjek ponizi i napusti svoju oholost, no oni su vrijedni samo ako iskazuju nutrinu. »Očekivati pomoć samo od takvih vanjskih čina, znači biti praznovjerman, a ne htjeti ih pridružiti unutarnjima, znači biti ohol.«⁸⁴ Stoga način življenja sukladan vjeri, ali bez istinske vjere, nije samodostatan, ali čovjeka čini poniznim, što ga osposobljava za primanje milosti vjere.

Sam Pascal ne negira dokaze za Božje postojanje, kao što je viđeno u poglavlju gdje ne negira Boga filozofa, »<...> jasno vidim da u prirodi postoji

⁸² Pascal, *Misli*, br. 564.

⁸³ *Ibid.*, br. 240.

⁸⁴ *Ibid.*, br. 250. i usp. br. 251.

jedno nužno biće, vječno i beskrajno.«⁸⁵ No Pascalu to nije dovoljno, takvi dokazi nisu dovoljno moćni da pokrenu čovjekovo srce na način življenja koji zahtijeva istinska vjera u Boga. Nadalje objašnjava da su »<...> metafizički dokazi o Bogu toliko udaljeni od razmišljanja ljudi i tako komplicirani da ostavljaju malo sigurnosti; i ako bi nekome trebali biti od koristi, to bi bilo samo u trenutku toga iskustva, već sat vremena kasnije čovjek bi se bojao da je pogriješio.«⁸⁶ Pascal ukazuje na nemoć Boga filozofa da proizvede snagu sigurnosti koju vjera potiče u ljudskome srcu.

Pascalov pragmatični zaokret bio je pokušaj da se ustvrdi da je teističko vjerovanje jedini ispravan stav koji treba usvojiti kada se postavlja pitanje Boga. Budući da epistemološki razum nije u mogućnosti ustvrditi i odrediti postojanje Boga na način da ta teoretska istina bude egzistencijalno učinkovita kako bi čovjek živio sukladno Bogu vjere, potrebno je taj prostor za odluku ustupiti razboritom razumu, gdje dominira način života sukladan teizmu živoga Boga, Boga Abrahama, Izaka i Jakova.⁸⁷ Pascal je primijenio elemente teorije igara da bi jasnije pokazao racionalnost vjerovanja u kršćansku religiju i argumentirao da je razborito živjeti (ili kladiti se) kao da Bog postoji. Kao što je razvidno iz sinteze argumenta/oklade:

Tvrdnja je da ljudi mogu izabrati vjerovati ili ne vjerovati u Boga, te da Bog postoji ili ne postoji. Ako osoba vjeruje u kršćanskog Boga pod ovim uvjetima i taj Bog stvarno postoji, osoba dobiva beskrajnu sreću; ako osoba ne vjeruje u kršćanskog Boga, a Bog postoji, dobiva beskonačnu patnju. S druge strane, ako osoba vjeruje u kršćanskog Boga, a Bog ne postoji, tada dobiva neke ograničene nedostatke od kršćanskog života; a ako osoba ne vjeruje u tog Boga, a Bog ne postoji, tada dobiva neko ograničeno zadovoljstvo od života koji živi neometano kršćanskim moralom, što je u usporedbi s životom u Bogu infinitezimalno malo. Pascal upućuje na sljedeće – ako odvagamo dobitak i gubitak u kladenju da Bog jest i procijenimo te dvije šanse, ako dobiješ, dobivaš sve, ali ako izgubiš, ne gubiš ništa (infinitezimalno malo). Po Pascalu bismo se trebali »<...> kladiti bez oklijevanja da On jest.«⁸⁸

Pascal u okladi uz teoriju vjerojatnosti upotrebljava i pojam beskonačno malenog i beskonačno velikog ili preciznije infinitezimalno malo i limes beskonačnog, što je osnova onoga što će se poslije u matematici nazivati diferencijalni račun.

⁸⁵ Ibid., br. 469.

⁸⁶ Ibid., br. 543.

⁸⁷ Usp. Jeff Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God* (New York: Oxford University Press, 2006), p. 7.

⁸⁸ Pascal, *Misli*, br. 233; u navedenom broju koji je najduži u *Mislina* potanko je opisana oklada koju smo gore sažeto iznijeli.

Tijekom povijesti bilo je prigovora na Pascalovu okladu, koji se općenito mogu svrstati u tri široke kategorije: moralni, metodološki i teološki. Moralni prigovori teističkim pragmatičnim argumentima tiču se vrlina pragmatičnog razmišljanja s obzirom na formiranje uvjerenja. Prigovara se da argumenti krše etiku uvjerenja, odnosno da je nemoralno formirati i održavati uvjerenja na temelju pragmatičnih razloga, a ne dokaza. Prigovor navodi da moralna osoba svoja uvjerenja njeguje samo uz dokaze. Druga je verzija prigovora da je oklada vođena pohlepom i sebičnošću te da, zajedno s prvim moralnim prigovorom, tvrdi da se upliće u moralno problematičnu situaciju. Ti prigovori ne stoje jer je moguće da netko ima moralnu dužnost uključiti se u to pragmatično rasuđivanje, formiranje i održavanje uvjerenja na temelju pragmatičkog razloga i u nedostatku odgovarajućih dokaza, pa čak i pred suprotnim dokazima. Za drugi je prigovor jasno da se oklada može postaviti i protumačiti na sasvim drugi način, može se postaviti kao briga za druge. Najpoznatiji je metodološki. On je najčešće uložen kao prigovor protiv oklade jer postoji mnogo nekompatibilnih božanstava i teoloških tradicija. Odgovor je da i dalje imamo pravo na okladu jer ako postoji Bog koji je počelo svega, On želi da se kladimo na njega. Teološki se prigovor povezuje u vidu teističkih religija, odnosno spominju se judaizam, kršćanstvo i islam. Pascal je na umu imao apologetsku strategiju u dvama koracima, prvi se sastojao ponajprije od oklade korištene kao argument u korist teizma općenito, a drugi korak za kršćanstvo posebno. Naime, kroz ispunjena proročanstva i čudesa u mnogim fragmentima svoga djela *Misli* Pascal argumentira zašto je kršćanstvo potpuno istinito, a judaizam i islam jednostavno nemaju tu mogućnost argumentacije.⁸⁹ Prema Pascalovu stajalištu kršćanstvo u sebi nosi znakove istine koje može prepoznati svatko tko traži. »Prema pravilu vjerojatnosti, morate sebi dati truda da potražite istinu. Jer umrete li da se ne poklonite istinitom principu, izgubljeni ste. – Ali, kažete, da je htio da mu se ja poklonim, bio bi ostavio znakove svoje volje. – Tako je i učinio. Ali vi to zanemarujete. Tražite ih dakle, to je mnogo vrijednije.«⁹⁰

Pascal naglašava da je čovjekova egzistencija, u kojoj je neupitno da nas čeka smrt, takva da je nužno postaviti pitanje Boga, a time i oklada postaje nužna. »Da, ali kladiti se mora, nije to pitanje volje.«⁹¹ Pitanje smrti i njezine definitivnosti implicira da se pitamo o Bogu, i to ne samo da se nužno pitamo o Bogu općenito nego da se pitamo o Bogu kao najosobnijem i najsredišnjem pitanju vlastite egzistencije. U obzorju smrti Bog biva pitanje o »životu i smrti«, o mom »biti i ne biti«, nužno je kladiti se. No, čovjek zbog ranjenosti

⁸⁹ Usp. Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, p. 4.

⁹⁰ Pascal, *Misli*, br. 234.

⁹¹ Ibid., br. 233.

svoje naravi grijehom, podsvjesno odvraća pogled od smrti i spontano se trudi urediti život tako da se izbjegava suočiti s činjenicom smrti. Pascal stoga opisuje ljudsko društvo kao »<...> vožnju kolima u provaliju [tj. u smrt], a prije toga smo pred sebe postavili nešto [tj. zabave, ugone...] da nam priječi pogled na nju.«⁹² Unatoč tome spontanom bijegu od pitanja smrti, »bijegu u zabavu«, ljudska je egzistencija takva da neminovno kad-tad nametne pitanje smrti, a time i Boga i nužnosti oklade.

Sam smisao oklade uistinu se predstavlja kao racionalan, no u sebi nosi dublje pitanje, ono koje se odnosi na egzistenciju čovjeka. Pascal je bio svjestan grešnosti čovjeka, no i dalje je vjerovao u dobrotu čovjeka čiju narav nije potpuno dotukao prvi grijeh, već ju čovjek može povratiti po istini Isusa Krista. »Htio bih dakle ponukati čovjeka da čezne za njom, da bude spreman, slobodan od strasti, kako bi mogao poći za njom onamo gdje će je naći, znajući koliko mu strasti zamračuju spoznaju. Htio bih da zamrzi u sebi požudu koja mu oduzima slobodu, da ga ne bi zaslijepila u njegovu izboru, i da ga ne bi zaustavila kada bude birao.«⁹³ Bez obzira na to koliko je mala vjerojatnost da Bog postoji, sve dok je pozitivna vjerojatnost, očekivana korist vjerovanja dominirat će očekivanom korisnošću nevjerice. Oklada upućuje da agnosticizam i ateizam ili bilo koja druga naturalistička opcija nisu pragmatički racionalni. Ni prije ni poslije Pascalova vremena nije pronađen, niti se može pronaći, valjani dokaz ili argument koji bi potvrdio istinitost agnosticizma ili ateizma, iz toga se izvodi kako je racionalno nedopustivo usvojiti ateizam ili agnosticizam.⁹⁴ Pascal je svoj život predao vjeri u Isusa Krista, plivao je protiv struje toga vremena i uistinu nije imao nikakve osobne ovozemaljske materijalne koristi od te oklade, već ju je postavio kao važan pogled za egzistenciju čovjeka. Kako bilo da bilo, sam Pascal u svojoj okladi nije ništa izgubio, već je, vođen vlastitim iskustvom, htio ponukati druge da tragaju za Bogom. »Više bih se bojao da se prevarim i da uvidim kako je kršćanska vjera istinita, negoli da se prevarim smatrajući je istinitom.«⁹⁵

Dokazi Isusa Krista

Dokazivanje Isusa Krista kao Boga je, naravno, neophodno u Pascalovoj apologiji. Kao pravi znanstvenik, Pascal je razumio situaciju u kojoj se nalazio i da ne može prihvatiti bilo koji dokaz, naime u pitanju dokazivanja Isusa Krista

⁹² Ibid., br. 183.

⁹³ Ibid., br. 423.

⁹⁴ Usp. Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, p. 41.

⁹⁵ Pascal, *Misli*, br. 241.

bilo je potrebno naći ravnotežu između naravnoga i nadnaravnoga, odnosno između razuma i vjere. Da bismo mogli razumjeti ispravnu uporabu razuma u Pascala, potrebno je pokornost prepoznati kao najvažniju osobinu valjanog razuma. »Trebalo znati sumnjati gdje treba, tvrditi istinitosti gdje treba, pokoriti se gdje treba. Tko tako ne postupa, ne razumije silu razuma. Neki griješe protiv ovih triju načela: ili tvrde da se sve može dokazati, jer se ne razumiju u dokazivanje. Ili u sve sumnjaju, jer ne znaju gdje se treba pokoriti. Ili se svemu podlože, jer ne znaju gdje treba suditi.«⁹⁶ Pokornost nadvladava sumnju u pitanju razuma i dokazivanja, inače čovjek ne bi bio siguran ni u što, stoga pokornost čovjeka daje mogućnost ravnoteže u razumskoj spoznaji. Sv. Augustin kaže: »Razum se ne bi nikada pokorio, kad ne bi sudio da ima prilika gdje se mora pokoriti.«⁹⁷ Te nam riječi ukazuju na to da razum prepoznaje svoj doseg i da narav razuma u svome sudu uvijek traga za istinom. Pascal nalazi način kako objašnjava ograničenja ljudskog razuma i time nudi odgovor u racionalnom korištenju vjere u ljudskoj spoznaji. »Dvije krajnosti: isključiti razum i priznati samo razum.«⁹⁸ Time Pascal upućuje na srednji put između fideizma i racionalizma kao dviju krajnosti. »Posljednji je korak razuma, da prizna kako postoji bezbroj stvari što ga nadilaze; on je sama nemoć ako ne dopre do te spoznaje. Ako ga nadilaze prirodne stvari, što bismo tek rekli za natprirodne?«⁹⁹ Smislenost vidi u istovremenoj sitnosti i veličini razuma; »Ništa nije tako u skladu s razumom kao ovo nepriznavanje razuma.«¹⁰⁰

»Pokornost i upotreba razuma, u tome se sastoji pravo kršćanstvo.«¹⁰¹ Sada ćemo vidjeti kako se uključuje izvorni smisao srca u Pascalovoj apoloģiji. »Podvrgnemo li sve razumu, našoj vjeri neće preostati ništa tajno ni nadnaravno. Povrijedimo li načela razuma, naša će religija biti besmislena i smiješna.«¹⁰² Razumno je u spoznaji uključiti srce jer kako kaže Pascal: »Srce ima svoje razloge što ih razum ne pozna.«¹⁰³ Pascal također upućuje na ljubav kao neizostavni faktor u spoznaji čovjeka. »Ljubite li sebe po svom razumu?«¹⁰⁴ Postavlja se pitanje na koje jasno dajemo odgovor preko Pascalove filozofije, srce ljubi, a razum prepoznaje da srce ljubi. Sukladno tome i jest kako je Bog Abrahama, Izaka, i Jakova spoznatljiv samo preko vjere u Isusa Krista ili u

⁹⁶ Ibid., br. 268.

⁹⁷ Ibid., br. 270.

⁹⁸ Ibid., br. 253.

⁹⁹ Ibid., br. 267.

¹⁰⁰ Ibid., br. 272.

¹⁰¹ Ibid., br. 269.

¹⁰² Ibid., br. 273.

¹⁰³ Ibid., br. 277.

¹⁰⁴ Ibid.

slučaju Božjeg otkrivenja koje vodi do Isusa Krista, no to um prepoznaje kao razumno, baš kao što prepoznaje da ljubav prevladava u srcu. »Vjera dobro kaže što osjetila ne kažu, ali ne obratno od onoga što osjetila vide. Vjera je iznad, a ne protiv njih.«¹⁰⁵ Jasno je da je istinska vjera iznad, a ne protiv razuma, takva vjera uvijek nudi razumne razloge čovjekovu razumu. Zdrav razum ima određenu težnju kojom prihvaća ona vjerovanja koja ga nadilaze, a istovremeno ne negiraju. Prema Pascalu postoje razumni razlozi koji vjerovanje u Krista čine razumnim: proroštva, čudesa i svjedočanstvo apostola koje je uneseno i preneseno kroz život Crkve.

a) Proročanstva

Pascal prepoznaje kršćansku religiju kao jedinu svjetsku religiju gdje se smisao očekivanja ispunio, drugim riječima, ne nalazi konkurenciju kršćanskoj religiji, odnosno liku Isusa Krista. »Vidim mnogo oprečnih vjera i, prema tome, sve krive, osim jedne. Svaka hoće da joj vjerujemo i grozi se nevjernicima. Stoga im ne vjerujem. Svatko može reći, svatko se može proglasiti prorokom. Ali vidim kršćansku u kojoj ima proroštva, a to je ono što svatko ne može učiniti.«¹⁰⁶ Pascal također ruši druge religije zbog nedostatka svjedočanstava, tvrdi kako se njihova neistinitost može prepoznati jer nemaju svjedoke, nijedna religija osim kršćanstva nema svjedočanstvo proroštva, nijedan utemeljitelj religija nije bio prorečen u svom pojavku, a Krist je bio višestruko prorečen više stotina godina prije svog pojavka.¹⁰⁷

»Nijedna vjera osim naše nije naučavala da se čovjek rađa u grijehu. Nijedna filozofska struja nije to rekla. Nijedna stoga nije rekla istinu.«¹⁰⁸ Prema Pascalu jasno je kako je Isus Krist centralni smisao obaju Zavjeta. »Oba Zavjeta gledaju Isusa Krista: Stari kao očekivanja, Novi kao uzor, a oba kao središte.«¹⁰⁹ Objavljeni je Bog u isto vrijeme vidljiv i nevidljiv. Postoje razlozi koje svjedoče za njega i protiv njega. On privlači i odbija, daje motive za prihvaćanje, ali i motive za odbijanje. Pascal se temeljito bavio pitanjem i fenomenom proročanstva, koje je na njega ostavilo snažan dojam, iako je lik Mesije pripremljen kroz proročanstvo, taj lik je viđen dvosmisleno.¹¹⁰ »Što kažu proroci o Kristu? Da će biti očevitno Bog? Ne, već da je on istinski sakriveni Bog; da će biti

¹⁰⁵ Ibid., br. 265.

¹⁰⁶ Ibid., br. 693.

¹⁰⁷ Usp. *ibid.*, br. 592.

¹⁰⁸ Ibid., br. 606.

¹⁰⁹ Ibid., br. 740.

¹¹⁰ Usp. Guardini, *Pascal for Our Time*, p. 123.

nepriznat; da se neće ni pomisliti da je to on; da će biti kamen spoticanja o koji će se mnogi spotaći itd. Nek' nam se onda više ne predbacuje nedostatak jasnoće, jer mi to priznajemo.«¹¹¹ Pascal kaže kako bi dokaz bio snažan i da je samo jedan čovjek napisao knjigu proroštava o Kristu. »Čitav niz ljudi kroz četiri tisuće godina, koji stalno dolaze jedan za drugim, proriču isti dolazak. Objavljuje ga čitav jedan narod koji postoji već četiri tisuće godina da skupno posvjedoči o uvjerenju što ga u tome ima. Od toga ga ne mogu odvratiti ni prijetnje ni progonstva što su ga stizala.«¹¹²

Protuargument bi mogao biti u obliku pitanja zašto Židovi nisu povjerovali u Isusa Krista. Pascal daje odgovor da »<...> je upravo njihovo odbijanje temelj našeg vjerovanja.«¹¹³ Pascal daje odgovor na pitanje koja je glavna uloga Židova kao odabranog narodu u samom dolasku Isusa Krista. »Da je Isus Krist obratio sve Židove, imali bismo sumnjive svjedoke. A da su bili iskorijenjeni, ne bismo uopće imali svjedoka«¹¹⁴ Židovi čuvaju knjige, ali ih ne razumiju, tvrdi Pascal. »Očito je ovaj narod izričito stvoren za to da posluži kao svjedok Mesiji.«¹¹⁵ Tako je i zapisano: »Zato će vam svako viđenje biti kao riječi u zapečaćenoj knjizi.« (Iz, 29, 11.) Zbog nejasnoće Židovi su se i spotakli o Krista, to je i bio jedan od važnijih ciljeva proroka.¹¹⁶ Kako kaže prorok Izaija o židovskom narodu: potrebno je da Bog narodu ogлуši uši, zaslijepi oči, neka očima ne vidi, a ušima ne čuje i srcem neka ne razumije kako bi se obratio i ozdravio (usp. Iz, 6, 10.). To je bio jedini način da Bog potakne ljude slobodne volje na trud u potrazi za pravom istinom, isto kao što ponekad strogi otac mora staviti dijete pred odluku da izabere između ispravnog, a mukotrpnog i krivoga, a lakšega puta. Isto kao i u poglavlju o skrivenom i otkrivenom Bogu, možemo vidjeti pravednost na djelu. »Bog je tako dao proreći Mesiju da ga upoznaju dobri, a ne prepoznaju zli. Da je Mesija bio prorečen jasno, ne bi bilo nejasnoće ni za zle.«¹¹⁷ Možemo prepoznati kako Pascal daje židovskom narodu ulogu negativca, no to zasigurno ne bi bio izuzetak s bilo kojim drugim narodom. »Židovi su ga ubili, jer ga nisu htjeli primiti kao Mesiju, i time su mu dali posljednju oznaku Mesije. Nastaviše ga i dalje ne priznavati, i time su postali neosporni svjedoci. A time što su ga umorili i što ga još i sada poriču, ispunili su proroštva.«¹¹⁸ Na

¹¹¹ Ibid., br. 751.

¹¹² Ibid., br. 710.

¹¹³ Ibid., br. 745.

¹¹⁴ Ibid., br. 750.

¹¹⁵ Ibid., br. 641.

¹¹⁶ Ibid., br. 751.

¹¹⁷ Ibid., br. 758.

¹¹⁸ Ibid., br. 761.

kraju ćemo izdvojiti Pascalovu posebnu misao o posebnosti lika Isusa Krista: »Proroci su prorokovali, a nisu bili proročeni. Sveci su bili proročeni, ali nisu proricali. Krist je proročen, ali je i proricao.«¹¹⁹

b) Čudesa

Za početak je najbolje shvatiti bit Pascalove misli o čudesima, on pravo čudo svrstava u sferu onostranoga. »To je pojava koja nadilazi prirodnu silu sredstava upotrijebljenih za nju. Lažno je čudo pojava koja ne premašuje prirodnu silu sredstava što ih za nj upotrijebimo. Oni dakle koji ozdrave na zaziv đavla ne čine čudo, jer to ne nadilazi prirodnu silu zloduha.«¹²⁰ Primjećujemo da čudo koje pripada onostranome mora biti na strani Boga, odnosno druga bića koja čine izvanredne stvari rade ih putem svojih prirodnih mogućnosti, a pravo čudo, po Pascalu, mora izvorno dolaziti od Boga. »Razmišljajući zašto ima toliko lažnih čudesa, lažnih objava, itd., učinilo mi se da je to zato što ima i istinitih. Nije naimo moguće da bude toliko lažnih čudesa da nije bilo istinitih, niti toliko krivih vjera da nema jedne prave. Da svega ovoga nikad nije bilo, gotovo je nemoguće da bi ljudi mogli zamisliti a najmanje je moguće da bi toliki u to vjerovali.«¹²¹ Koristeći se pričama iz cjelokupne ljudske povijesti i svih poznatih religija, Pascal upućuje kako nešto mora biti istina, prema njemu nemoguće je da čudo po njegovoj definiciji ne postoji baš zbog tolikog broja spomenutih čudesa u povijesti. »Ako postoji Bog, mora na zemlji biti vjera u Boga.«¹²² Prema toj logici zaključivanja izvjesno je, ako postoji, Bog mora raditi prava čudesa preko prave vjere u njega. Što je onda s drugim religijama te koji je njihov smisao na ovoj zemlji, i zašto postoje lažna čudesa? Pascal odgovara: »Umjesto da zaključimo kako nema istinskih čudesa jer ima toliko lažnih, moramo, naprotiv, reći kako ima pravih čudesa jer ima toliko lažnih. Lažna čudesa postoje samo zato što ima i pravih. Lažnih vjera ima samo zato što postoji jedna prava.«¹²³ Vjera u čudesa važan je dio kršćanske vjere, najviše zbog svemogućnosti Boga, iako je Isus Krist bio sin ljudski, zbog čudesa je i sin Božji koji je istovjetan Ocu. »Ako ne činim djela Oca svoga, nemojte mi vjerovati. Ali ako činim sve ako meni i ne vjerujete, djelima vjerujte pa uvidite i upoznajte da je Otac u meni i ja u Ocu.« (Iv, 10, 37–39) Istinska čudesa za koja je nužno Božje djelovanje koje nadilazi bilo koje djelovanje stvorenja, činio je

¹¹⁹ Ibid., br. 739.

¹²⁰ Ibid., br. 804.

¹²¹ Ibid., br. 818.

¹²² Ibid., br. 826.

¹²³ Ibid., br. 818.

samo Krist i oni koji su u njegovo ime djelovali. Samo su Kristova čudesa i ona učenika koji su djelovali u Njegovo ime takva da je u njima zdravorazumski očita direktna prisutnost Prvotne Sile, samoga Boga. Dakle, Pascal ukazuje na to da povijest Objave (Starog i Novog zavjeta) i povijest Crkve nedvojbeno pokazuju postojanje istinskih čudesa, ti čudesni događaji izvršeni od Jahvinih slugu, Krista i njegovih učenika, imaju u religijskom kontekstu u kojem su se izvršili takvu strukturu da je zdravorazumski razvidno da se radi o pravim čudesima. Židovi u najvećem broju nisu povjerovali Kristovim čudesima iako je Isus pred njima učinio velik broj znamenja, oni ga nisu prihvatili ni kao čovjeka ni kao Boga (usp. Iv, 12, 37). Čudesa su osnova za kršćansko vjerovanje. »Bez čudesa ne bih bio kršćanin, veli sv. Augustin.«¹²⁴ Potrebna je milost unutar čovjeka i čudesa izvan čovjeka da bi se postavila dva temelja u čovjeku. Nadnaravno je jedno i drugo, čudo je potrebno da se uspostavi potrebna istina jer da bi se uvjerilo čitavog čovjeka, potrebni su dokazi i tijelu i duši.¹²⁵

c) Svjedočanstvo apostola – život Crkve

Svaki čovjek u svome životu zasigurno nosi jedinstvenu i neponovljivu priču te je zasigurno jedinstvena osoba, no kao što smo vidjeli, svi ljudi dijele određene karakteristike, baš kao što svi i živimo u istoj stvarnosti, bili toga svjesni ili ne. Pascal u sljedećem fragmentu implicira na duhovno zlo koje guši savjest ljudskog srca. »Strašno je vidjeti kako je isto srce istodobno osjetljivo na najneznatnije stvari, a čudnovato neosjetljivo za ono najveće. To je neshvatljiva opčinjenost i nadnaravan drijemež koji ukazuje na vrlo moćnu silu koja ga uzrokuje.«¹²⁶ Baš kao što postoji svjetlo koje privlači ljude u svijet probuđenih, tako postoji i tama koja ljude odvlači od toga svijeta. »Kako onda moramo cijeniti one koji nam tumače tajni znak i uče nas da upoznamo sakriveni smisao, to više što su njihova načela u toj stvari posve prirodna i jasna! A to je učinio Isus Krist i apostoli.«¹²⁷ Pascal u svojoj filozofiji navodi primjer apostola koji su uz Isusa Krista bili sudionici povijesnog razotkrivanja. »Oni su razbili pečat, on je raskinuo veo i otkrio duh. Oni su nam zato pokazali da su strasti čovjeku neprijatelj; da je Otkupitelj duhovan; da je njegovo kraljevstvo duhovno; da su dva dolaska: jedan bijedni, da ponizi ohola čovjeka, drugi slavni, da pridigne ponizna čovjeka; da će Isus Krist biti Bog i čovjek.«¹²⁸

¹²⁴ Ibid., br. 811.

¹²⁵ Usp. *ibid.*, br. 805. i 806.

¹²⁶ Ibid., br. 194.

¹²⁷ Ibid., br. 678.

¹²⁸ Ibid., br. 678.

Naposljetku ćemo protumačiti Pascalov ključni dokaz apologetske filozofije, koji se temelji na vjerodostojnosti svjedočanstva dvanaestorice apostola u vidu egzistencijalne filozofije, čiji ključ leži u pobjedi čovjeka nad smrću.

»Dokaz Krista. – Pretpostavka o apostolima varalicama besmislena je. Slijedimo je opširno. Zamislimo ovu dvanaesticu kako se sastadoše zajedno poslije Kristove smrti, kako snuju plan da kažu kako je uskrsnuo. Oni time napadaju na sve moći. A ljudsko je srce veoma sklono lakomislenosti, promjenivi, obećanjima, imetku. Da je i samo jedan od njih došao ma i za najmanje u protivrijeđe zaveden ovim čarima, ili, još više, zatvorom, mukama i smrću, bilo bi im sve propalo. Razmislimo o tome.«¹²⁹

Kada razmotrimo Pascalove riječi, postaje jasno da apostoli nisu bili varalice; naime, tko bi svjesno branio laž pod cijenu smrti vjerujući pritom da je laž protivna zapovijedi njihove vjere i time riskirao, po vjeri, svoj zagrobni život? Da je samo jedan od njih odustao od svog svjedočanstva, ono kolektivno ne bi bilo valjano. Apostoli su svjedoci ispunjenih proroštava Starog zavjeta i čudesa Kristovih, a svojim su životom i smrću ostali dosljedni tomu svjedočanstvu koje je temeljeno na čistom iskustvu. Implicira se da su čvrsto vjerovali u novu egzistenciju koja slijedi nakon smrti jer su doživjeli uskrsloga Krista koji je pobijedio smrt. Na temelju njihova svjedočanstva Pascal iznosi svoj najjači dokaz za Isusa Krista kao Boga po kojemu svaki čovjek ima racionalnu razumsku osnovu za kršćansko vjerovanje – čovjeku se pruža nada za vječni život, a time ljudski život dobiva novu egzistencijalnu dimenziju. To je nepokolebljivi dokaz koji ćemo nazvati *dokaz Krista po životu i svjedočanstvu dvanaestorice*.

Vjera i nauk Crkve kao spasonosni odgovor ljudskoj težnji

Prema Pascalu vjera mora biti u mogućnosti objasniti ono što je očito o našoj situaciji, a to su uočljiva dualnost ljudske prirode i uočljiva odsutnost Boga u svijetu našeg uobičajenog iskustva. Apologija kršćanstva stoga mora ponuditi najcjelovitiji odgovor metafizičkog vida stvarnosti u odnosu na druge filozofije ili religije i pojasniti čovjekovo mjesto u stvarnosti.¹³⁰ Stoga je potrebno uvidjeti povijesnost Božje prisutnosti jer se u povijesti Bog otkriva i uspostavlja novi poredak ljubavi, milosti. Upravo u tom odnosu čovjeka prema Bogu budi se novi cilj, pogled i stajalište koje pruža sigurnost vjere. Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta priprema ljude za Krista i u sebi nosi Krista, objašnjavajući tako Kristovo mjesto u povijesti.¹³¹ Bez vjere čovjek bi bio izgubljen u svojim

¹²⁹ Ibid., br. 801.

¹³⁰ Usp. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, p. 97.

¹³¹ Usp. *Pascal for Our Time*, p. 121.

mislima, kako svjedoči Pascal. »Kad razmišljam o kratku trajanju svog života utopljenog u protekloj vječnosti i u onoj što dolazi, i kad gledam malen prostor što ga zauzمام i čak što ga vidim, uronjena je u beskonačnu golemost prostora što ga ne poznam i što mene ne pozna, zgrozim se i zapanjim se videći da sam baš ovdje a ne tamo.«¹³² Kao vrsni matematičar i fizičar koji je sve svoje talente pretočio u filozofsku misao, Pascal upućuje na besmisao svega bez Boga. »Jer nema uopće razloga zašto sam ovdje a ne tamo, zašto baš sada a ne onda. Tko me je tu stavio? Po čijoj naredbi i po čijem rasporedu mi je dosuđeno ovo mjesto i ovaj rok?«¹³³ Što je ljudski život bez postavljene svrhe? Možemo li tada uopće odgovoriti na pitanja: čemu živjeti, čemu se nadati, tko će objasniti dubine ljubavi, visine spoznaja do kojih čovjek može doći ako nema Vrhovnog Dobra, koje su razlike dobra i zla? Tu ljudsku težnju nikada neće zadovoljiti objašnjenje slučajnosti jer ono ne pruža nikakav smisao naspram ujedinjene spoznaje na koju Pascal ukazuje u samoj suštini ljudske srži i biti, odnosno ukazuje na jedinstvo tijela i duše naglašavajući pritom da je duhovno iznad tjelesnoga.

Kršćanstvo se nudi jer je to jedina religija koja doista odgovara autentičnim potrebama i težnjama čovjeka koji je svjestan svog ograničenja i svojih mogućnosti, ali i vlastite nemoći za ostvarenje svojih najdubljih težnja. Kršćanstvo jedino objašnjava paradoksalnu i dvostruku prirodu čovjeka i svijeta, pružajući čovjeku najvišu ljudsku svrhu koja je obećana stvaranjem autentičnih vrijednosti i punine čovjeka u ponovnom sjedinjenju ljudskih suprotnosti. Jedino kršćanstvo potpuno dosljedno prepoznaje dvosmislenu i proturječnu prirodu svih stvarnosti i čini tu karakteristiku elementom Božjeg plana za ovu zemlju, jer dvosmislenost pretvara u »paradoks« Bogočovjeka Isusa Krista, u »paradoks« Božje mudrosti/ludosti Križa, »paradoks« neizmjerne moći otkupiteljske ljubavi. Za ljudski je život važno reći kako vjera u Boga čini da ljudski život prestaje biti avantura u kojoj tražimo smisao; umjesto toga život postaje nužna i ključna faza na jedinom putu koji čovjeka vodi do konačnog dobra i istine.¹³⁴ Kršćanska vjera jedina pruža dokaze da je autentični put za čovjeka onaj kojim ga Bog spašava. Crkva ima autentičnost koju povijest dokazuje s temeljem u rođenju, životu, smrti i uskrsnuću Bogočovjeka Isusa Krista, Spasitelja ljudi.

Zaključak

Rad se temelji na originalnim mislima Blaisea Pascala, pomoću kojih smo nastojali proniknuti u najdublja htijenja Pascalove volje koja ga je vodila

¹³² Pascal, *Misli*, br. 205.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Usp. Goldmann, *The Hidden God*, p. 308.

jedino prema Bogu Abrahama, Izaka i Jakova koji se utjelovio u Spasitelju Isusu Kristu. Vođen velikim žarom svoje vjere, Pascal ni u jednom trenutku nije izgubio svoju racionalnu stranu, već ju je u potpunosti usmjerio u ono što mu je vjera pokazala kao viši smisao. Jasno je u njegovoj misli naglašena milost kao najvažniji čimbenik u životu čovjeka, no istovremeno se pokazuje i veliki značaj slobodne volje u čovjeka. Od početka je jasno što Pascal vidi kao konačnu svrhu čovjeka, a u tome se smjeru kreće njegova cjelokupna spoznaja. Kombinacijom tankočutnoga i geometrijskoga duha on otvara mjesto za srce u ljudskoj spoznaji, jer prema njegovu uvjerenju samostalni čisti um nikada neće biti u mogućnosti postići najvišu sferu ljudske spoznaje. Samo kombinacijom čistoga srca i zdravoga razuma možemo prepoznati početnu ljudsku istinu, koja je ujedno i konačna. Kroz takav pristup spoznaji Pascal otvara vrata razlozima srca u egzistencijalnoj filozofiji, odnosno vjeri u Isusa Krista. Kroz ljudsku veličinu i bijedu, ta dva naizgled kontradiktorna ljudska stanja, uspijeva objasniti istočni grijeh i palu narav kroz prizmu bijede, a našu prijašnju narav kroz veličinu. Time dolazi do konačne pouke koju čovjek Kristova doba može razumjeti i osjetiti, jer Bog je u mogućnosti sve okrenuti na dobro, pa tako i ljudsku bijedu. Čovjek nužno mora biti svjestan svoje bijede da se ne bi uzoholio i zaboravio tko ga je otkupio; tada mu se otvara put preko istog Otkupitelja prema svrsi svoje naravi, koju može ostvariti po vjeri u Isusa Krista. Blaise Pascal je svojom filozofijom pokazao da se istina o čovjeku može otkriti jedino u Isusu Kristu, jedino u Njemu ljudska egzistencija pronalazi ostvarenje svih svojih težnji. U konačnici, Pascal uspostavlja odnos čovjeka prema cilju svoje svrhe, pri čemu se ključ toga odnosa u svim segmentima može pronaći upravo u Isusu Kristu jer On je za čovjeka Put, Istina i Život.

Pascal's Philosophy of Jesus Christ

Summary

Blaise Pascal (1623–1662), a renowned mathematician, physicist, inventor and one of the great geniuses of the 17th century, experienced a conversion towards Jesus Christ in the night of the 23rd November 1654. This event marks a crucial turning point in his life, Pascal left the world of science and devoted the last seven years of his life to the teachings of Jesus Christ. This was the period in which the fragments, subsequently collected and published as *The Pensées*, were written. They constitute Pascal's philosophical and Christian apology, through which he defends faith in Jesus Christ with unwavering conviction until his dying breath.

The paper presents the apologetic and philosophical expression of Pascal's *Pensées*, or rather, his philosophy of Jesus Christ. We are fundamentally introduced

to Pascal's anthropologic understanding, in which he distinguishes two spirits of human cognition: one is geometrical, and the other is intuitive. By using all capacities of a man unified by aforementioned spirits, Pascal is able to perceive the entirety of human cognition, in which lies the reach of human wisdom which enables the man to construct rational worldviews. Pascal's points to greatness and wretchedness as states of a man which serve to explain the full sense of human character still carrying the original sin, but also the aspiration for realizing the true bliss. The paper also presents Pascal's philosophy of God which points out that the living God of faith does not negate the God of the philosopher, but rather includes and transcends him. By using this distinction of these two viewpoints, Pascal clearly indicates the deficiencies of those philosophical worldviews which only attribute the philosophical principle to God. What follows is Pascal's explanation of God's just relationship with man, in which God looks into a man's reasoning heart, deeming necessary for God to be both hidden and revealed at the same time. Next section of the paper deals with Pascal's wager which refers to the rationality of the Christian religion, but also delves to the core of human existence which, encouraged by the wager, demands a personal stance on the question of the living God.

Ultimately, the paper presents the Proofs of Jesus Christ in which Pascal refers to the prophecies that were fulfilled in Jesus Christ, the miracles Christ performed, and the testimony of the apostles on which the Church is founded. Only the teachings of the Church which are a living mystery of Christ can direct any man on a path which fulfills a purpose of a man's life. Pascal asserts that only Christianity satisfies the human curiosity of the mind and the longing of the heart in the sincere search for God.

Key words: Blaise Pascal, philosophy of Jesus Christ, apology of Christianity